

واکاوی ابعاد حقوق بشری جنگ غزه

کد موضوعی: ۲۶۰

شماره مسلسل: ۱۳۸۴۱

مردادماه ۱۳۹۳

دفتر: مطالعات سیاسی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۴.....	۱. روند جنگ غزه
۶.....	۲. عدم مشروعیت و جاهت حقوقی جنگ غزه
۱۹.....	نتیجه گیری
۲۱.....	منابع و مأخذ

واکاوی ابعاد حقوق بشری جنگ غزه

چکیده

رژیم صهیونیستی با حمله نظامی به غزه بدون هرگونه توجه به قواعد و ضوابط حقوقی، جنگی تمام‌عیار علیه سرزمین فلسطینی‌ها به راه انداخته است. فراتر از ملاحظات سیاسی ناظر بر منازعه دیرینه فلسطین با این رژیم که چه بسا تعیین‌کننده‌تر از هر عامل و متغیر دیگری است، ملاحظات حقوقی از مجادله‌برانگیزترین ابعاد ارزیابی عملکرد رژیم صهیونیستی به حساب می‌آید. در ادبیات حقوق بین‌الملل جدید، جنگ به‌عنوان ابزاری برای حل و فصل اختلافات، نفی و منع شده و به‌استثنای دو مورد یکی اعمال حق دفاع مشروع فردی و جمعی و دیگری با وجود مجوز و قطعنامه شورای امنیت سازمان ملل، منع توسل به زور قاعده‌آمره حاکم و ناظر بر رفتار دولت‌هاست. از این منظر هرگونه اقدام اولیه دولت‌ها در توسل به زور یا تهدید به توسل به زور علیه یکدیگر ممنوع است و عامل یا عاملان آن مرتکب جنایت تجاوز می‌شوند. علیرغم اینکه حقوق بین‌الملل تجاوز را منع کرده، اما حتی در شرایط وقوع آن که کاملاً غیرقانونی است، ضوابط و قواعدی را بر رفتار جنگی طرف‌های متخاصم حاکم ساخته است که مهمترین بخش آن موسوم به حقوق جنگ می‌باشد. این دسته از قواعد و مقررات حقوقی از یک‌سو ناشی از حقوق موضوعه و ازسوی دیگر ناشی از حقوق طبیعی است و به همین دلیل است که هیچ‌گونه عذری از جانب جنایتکاران جنگی پذیرفته نیست. با در نظر گرفتن جمیع چارچوب‌های حقوقی به وضوح مشخص می‌شود که اقدام جنگی و

تجاوزکارانه اخیر رژیم صهیونیستی علیه غزه ناقض مجموعه‌ای از قواعد حقوق عرفی و قراردادی است. نقض قاعده آمره منع توسل به زور (جنایت علیه صلح)، نقض حقوق جنگ (جنایت جنگی)، نقض قواعد حقوق بشردوستانه (جنایت علیه بشریت)، نسل‌کشی (ژنوساید) مجموعه اعمالی است که از مصادیق نقض فاحش حقوق بین‌الملل بوده و به دلیل ارتباط تنگاتنگ آن با حقوق بشر و حقوق بشردوستانه بین‌المللی اساساً و ذاتاً فاقد وجهت و مشروعیت است. از این‌روست که مبنای ارزیابی جنایات رژیم صهیونیستی قواعد عرفی و موضوعه برآمده از کنوانسیون‌های حقوق بشری است که بر رفتار غیراصولی این رژیم در برخورد با مردم فلسطین دلالت دارد.

مقدمه

رژیم صهیونیستی در بیش از یک ماه جنگ ناجوانمردانه نزدیک به ۲۲ هزار تن مواد منفجره روی سر مردم غزه ریخت. در این مدت تعداد شهدای حملات اسرائیل به بیش از ۱۹۱۷ نفر و شمار زخمی‌ها نیز به نزدیک ۱۰۰۰۰ نفر رسید. ۴۲۶ نفر از شهدا و ۲۸۷۷ نفر از زخمی‌ها را کودکان تشکیل داده و در عین حال ۷۰ درصد کودکان و نوجوانان کشته شده در جنگ غزه کمتر از ۱۲ سال سن داشتند. این آمار در مقایسه با کشته شدن ۳۵۰ کودک فلسطینی در حمله زمینی سه هفته‌ای سال ۲۰۰۸ اسرائیل به غزه افزایش قابل توجهی را نشان می‌دهد. ۳۷۳ هزار کودک و نوجوان فلسطینی نیز دچار مشکلات روحی و روانی شده‌اند به‌گونه‌ای که ۸۷ درصد آنها با شوک‌های روانی و ۹۶ درصد آنها نیز با ناهنجاری‌های خواب مواجه شده‌اند که ناشی از مشاهده صحنه‌های خشونت‌بار جنگ و کشتار است. حملات به غزه از نظر خسارت به ساختمان‌ها نیز بسیار ویرانگر است

به طوری که در این جنگ ۱۰۶۰۰ خانه، ۲۳ بیمارستان، ۱۸۸ مدرسه و ۱۳۲ مسجد ویران شد. علاوه بر این ارتش صهیونیستی بیش از ۱۴۰ کارخانه را به طور کامل نابود کرد و به دهها کارخانه دیگر نیز خساراتی وارد کرده است. همچنین به گفته خانم «کیانگ و کنگ» دستیار دبیرکل سازمان ملل و معاون هماهنگی امدادهای اضطراری بیش از ۵۰۰ هزار نفر، یعنی بیش از یک چهارم کل جمعیت غزه در جنگ یک ماهه رژیم صهیونیستی آواره شده‌اند. حمله اخیر رژیم اسرائیل به غزه از دیگر نمونه‌های ادامه جنگ میان رژیم غاصب و نیروهای جهادی نوار غزه به رهبری حماس به شمار می‌آید که فلسطینیان آن را عملیات بنیاد استوار و صهیونیست‌ها عملیات تیغه حفاظتی نامیده‌اند. این نبرد چندمین درگیری نظامی رژیم اسرائیل با فلسطینیان در نوار غزه است. در این عملیات نیروی هوایی این رژیم آغازگر حمله بود و نوار غزه را هدف حمله‌های خود قرار داد. در مقابل فلسطینیان و گردان‌های عزالدین قسام شاخه نظامی حماس مناطق تحت کنترل صهیونیست‌ها را موشک‌باران می‌کنند. همچنین این نبرد پس از مدتی با هجوم زمینی نیروهای نظامی رژیم اسرائیل به غزه از ۱۸ ژوئیه وارد مرحله تازه‌ای شد. بمباران‌های رژیم اشغالگر قدس، محاصره و حمله متعاقب آن نتایج مختلفی را به بار آورده است. شاید یکی از نتایجی که از منظر حقوقی قابل تأمل باشد، ایجاد شرایطی برای نهادهای بین‌المللی جهت انجام اقدامات مختلف در چارچوب وظایف و اهداف خود است. افکار عمومی در طول جنایات رژیم اشغالگر قدس نسبت به مردم بی‌دفاع فلسطین و بعد از آن، درخواست رسیدگی به موضوع و محاکمه جنایتکاران را داشته‌اند. اما نهادهای بین‌المللی مسئول هنوز اقدام خاصی را در این زمینه انجام نداده‌اند. این گزارش در صدد است تا ضمن بررسی روند جنگ غزه ابعاد حقوقی آن را مورد واکاوی قرار دهد.

۱. روند جنگ غزه

رژیم صهیونیستی به بهانه ربایش و قتل مشکوک سه نوجوان صهیونیست در ۱۲ ژوئن ۲۰۱۴ میلادی جنگ علیه غزه را آغاز کرد. اسرائیل حماس را مسئول آدم‌ربایی قلمداد نمود و مدعی شد که دو مظنون به انجام آدم‌ربایی از اعضای حماس هستند. این درحالی است که هیچ مدرکی از سوی صهیونیست‌ها ارائه نشد و حماس نیز هرگونه دخالت در این مسئله را انکار نمود. نیروهای صهیونیستی ۱۰ فلسطینی زیر ۱۸ سال را به قتل رساندند و صدها نفر را نیز در کرانه باختری بازداشت کردند. در جستجوی سه مفقود اسرائیلی، صهیونیست‌ها تمامی فلسطینی‌هایی را که در پی آزادی گیلعاد شالیت آزاد کرده بودند، مجدداً بازداشت نمودند. تعداد بازداشت‌شدگان بین ۳۵۰ تا ۶۰۰ فلسطینی گزارش شده است. در شب ۶ ژوئیه، در یک حمله از سوی اسرائیل، ۶ تن از اعضای حماس به شهادت رسیدند و در ۷ ژوئیه حماس در پاسخ به این اقدام ۱۰۰ موشک را از غزه به سمت سرزمین‌های اشغالی پرتاب کرد و متقابلاً نیروی هوایی رژیم اسرائیل نیز اهدافی را در غزه بمباران کرد. در ۸ ژوئیه نیروی هوایی رژیم صهیونیستی ۵۰ هدف را در نوار غزه مورد حمله قرار داد و در همان روز حماس اعلام کرد که تمام اسرائیلی‌ها را اهداف قانونی می‌داند و بر این موضوع که رژیم اسرائیل باید تمام دستگیرشدگان در جریان جنگ اخیر را آزاد نماید، پای فشرد و همچنین خواستار بازگشت به آتش‌بس سال ۲۰۱۲ شد. در مقابل، صهیونیست‌ها ده‌ها نقطه در نوار غزه را هدف حملات موشکی قرار دادند و حماس نیز این اقدام را با پرتاب راکت‌هایی به سمت سرزمین‌های اشغالی پاسخ داد. بدین ترتیب آتش‌بس میان دو طرف که در سال ۲۰۱۲ آغاز شده بود، به پایان رسید. حماس اعلام کرده که یکی از شروط آتش‌بس، آزادی افراد

دستگیر شده توسط صهیونیست‌هاست. در ۱۴ ژوئیه، مصر طرحی را برای آتش‌بس میان دو طرف ارائه کرد. براساس این طرح رژیم اسرائیل باید به تمام اقدامات متخاصمانه از زمین، هوا و دریا در نوار غزه پایان دهد و نیروهای زمینی اعزامی را عقب نشاند. همچنین گروه‌های فلسطینی نیز باید تمام اقدامات مسلحانه خود از غزه علیه رژیم اسرائیل را پایان دهند. طرح آتش‌بس خواهان پایان اقدامات نظامی برای پایداری وضعیت حفاظتی شد. نتانیاهو پیشنهاد کرده که این قرارداد صلح همراه با خلع سلاح کامل باشد که حماس، جهاد اسلامی و گردان‌های عزالدین قسام از پذیرفتن شروط آتش‌بس خودداری کردند. این طرح که حماس آن را اولتیماتومی از سوی مصر و رژیم اسرائیل می‌داند، از سوی فلسطینی‌ها رد شد، زیرا هیچ دستاورد خاصی برای حماس و غزه نخواهد داشت، به‌ویژه در مورد محاصره زمینی و دریایی غزه که از سوی رژیم صهیونیستی و مصر که در هفت سال گذشته اجرا شده هیچ صحبتی نشده است. در ۱۶ ژوئیه، حماس و جنبش جهاد اسلامی پیشنهاد آتش‌بسی ۱۰ ساله را ارائه کردند که مهمترین خواسته آن پایان دادن به محاصره غزه بود.

وزیر خارجه آمریکا جان کری در ۲۱ ژوئیه به مصر رفت تا درباره شرایط آتش‌بس مذاکره کند. بان کی‌مون، دبیرکل سازمان ملل متحد نیز در ۲۲ ژوئیه به سرزمین‌های اشغالی سفر و از دو طرف نبرد درخواست آتش‌بس کرد. در ۲۳ ژوئیه، رهبر حماس خالد مشعل از آمادگی این جنبش برای متارکه جنگ برای رسیدگی به اوضاع انسانی در غزه خبر داد و بر شروط خود برای آتش‌بس دائم با رژیم اسرائیل تأکید کرد و مقامات فلسطینی از خواسته‌های حماس برای آتش‌بس حمایت کردند.

به‌طور کلی این عملیات مرگبارترین نبرد از زمان انتفاضه دوم است که البته تعداد

تلفات انسانی این دو نبرد با یکدیگر برابری می‌کنند. براساس نظر دفتر هماهنگی امور بشردوستانه سازمان ملل (OCHA)^۱ تا ۲۹ ژوئیه ۲۰۱۴ بیش از ۲۴۵،۰۰۰ نفر در نوار غزه بی‌خانمان شده که تعداد زیادی از آنان در مدارس زیر نظر «سازمان رسیدگی به امور انسانی سازمان ملل (سراام)» اسکان داده شده‌اند. این میزان برابر با ۱۱ درصد جمعیت حاضر در نوار غزه است. براساس آمار منتشره از سوی سازمان ملل دستکم ۸۳ درصد کشته‌شدگان را شهروندان و افراد غیرنظامی تشکیل می‌دهند. سازمان‌های حقوق بشری، اقدام اسرائیل در هدف قرار دادن خانه‌های اعضای گروه حماس و سایر گروه‌های شبه‌نظامی را نقض حقوق انسانی نامیده که می‌تواند در رده جرائم جنگی دسته‌بندی شود.

۲. عدم مشروعیت و وجاهت حقوقی جنگ غزه

۲-۱. جنگ و تجاوز در حقوق بین‌الملل

وقوع دو جنگ بزرگ در تاریخ روابط بین‌الملل در یک فرآیند بیست‌ساله جامعه بین‌المللی را بر آن داشت تا سازوکارهایی حقوقی و سیاسی اتخاذ نماید که از تکرار چنین جنگ‌هایی و به‌طور کلی وقوع هرگونه جنگ در روابط بین‌الدول جلوگیری به عمل آورد. بر همین اساس، در منشور ملل متحد صراحتاً از قاعده آمره «منع توسل به زور» سخن رانده شده است. البته پیش از آن در حقوق بین‌الملل، معاهده «بریان - کلوگ» در منع توسل به زور اولین بار قواعدی را مطرح نموده بود. ماده (۱) این معاهده اذعان می‌دارد که متعاهدان معظم رسماً اعلام می‌کنند که توسل به جنگ را برای

1. United Nations Office For the Coordination of Humanitarian Affairs

حل و فصل اختلافات بین‌المللی، محکوم می‌کنند و از آن به‌عنوان وسیله و ابزار سیاست ملی در روابط دوجانبه خود صرف‌نظر می‌نمایند و وفق ماده (۲) این معاهده دول عضو معاهده قبول می‌نمایند که حل هرگونه اختلافات و یا مناقشات از هر قسم و منشأ که بین آنها رخ دهد، هیچ وقت نباید جز به موارد مسالمت‌آمیز صورت گیرد. در اینکه این معاهده عرفی شده است، شکی وجود ندارد، زیرا بعدها در اصول حاکم بر منشور سازمان ملل متحد قاعده منع توسل یا تهدید به توسل به زور مطرح شده است. براساس بند «۴» ماده (۲) منشور ملل متحد، توسل به زور منع شده است. اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل ۱۹۷۰ نیز بر این نکته تأکید دارد. دیوان بین‌المللی دادگستری نیز در آرای مختلف خود توسل به زور را منع کرده است.^۱

قطعه‌نامه (۱۹۷۴) ۳۳۴۱ مجمع عمومی در تعریف تجاوز اشعار می‌دارد که تجاوز و کاربرد نیروی مسلح توسط یک دولت علیه حاکمیت، تمامیت ارضی و استقلال سیاسی کشور دیگر یا به هر طریق دیگر مغایر با منشور ملل متحد است که در این تعریف مشخص شده است. هرگونه عمل زیر، با توجه به ماده (۲) می‌تواند به‌عنوان تجاوز تلقی شود:

- تهاجم یا حمله مسلحانه به قلمرو یک کشور توسط نیروهای نظامی کشور دیگر یا هرگونه اشغال نظامی و ضمیمه‌سازی کشور که نتیجه آن حمله و تهاجم باشد.
- بمباران سرزمین کشور دیگر توسط نیروهای مسلح یا به‌کار بردن هرگونه سلاح در سرزمین کشور دیگر.

- محاصره بنادر یا سواحل هر کشور به‌وسیله نیروهای مسلح دیگر.

۱. دیوان در قضیه اقدامات نظامی و شبه‌نظامی ایالات متحده در نیکاراگوئه چنین بیان می‌دارد: «ممنوعیت توسل به زور در مورد ارسال نیروی نظامی به سرزمین کشور دیگر با گستره‌ای که به‌عنوان یک اختلاف مرزی کوچک شناخته نشود، نیز اعمال خواهد شد.»

- حمله مسلحانه به خشکی، دریا یا هوای یک کشور یا زیردریاها یا ناوگان‌های آن کشور.
 - استفاده یک کشور از نیروهای نظامی در خاک کشور هم‌پیمان خود در صورتی که ناقض پیمان میان آن دو باشد یا ادامه حضور نیروهای مسلح یک کشور در خاک کشور دیگر پس از انقضای مدت قرارداد.
 - اجازه یک کشور به کشور دیگر برای اینکه از خاک آن برای تجاوز به ثالث استفاده شود.

- اعزام دسته‌ها، گروه‌ها و نیروهای نظامی یا مزدوران توسط یا از جانب یک دولت به منظور انجام عملیات مسلحانه علیه دولتی دیگر با آنچنان شدتی که در زمره اقدامات بالا باشد. یا درگیر شدن قابل ملاحظه دولت مزبور در آن عملیات (Res 3341, Dec 1974).

هر چند رژیم اسرائیل به واسطه جعلی و اشغالگر بودن فاقد شرایط لازم برای اطلاق نام «کشور» به آن است، با این حال این مسئله نمی‌تواند مسئولیت اقدامات ضدبشری این رژیم در جریان تجاوزات و جنگ‌ها را از مسئولان آن سلب کند.

۲-۲. نقض قاعده منع توسل به زور (جنایت تجاوز) در غزه

در هر جنگی از جمله جنگ غزه دو جنبه کاملاً متفاوت حقوقی وجود دارد، از یک سو موضوع مهم این است که شروع جنگ از سوی کدام طرف بوده و آیا محق به آن بوده یا خیر. این سؤال در مورد جنگ غزه نیز مطرح است و گروه‌های مختلف پاسخ‌های متفاوتی به آن داده‌اند. مقاومت فلسطین، نقش حماس را صرفاً نقشی تدافعی و مقاومت در برابر اشغالگری یک موجودیت متجاوز می‌داند. در مقابل، حامیان رژیم صهیونیستی حمله این رژیم به غزه را نوعی دفاع مشروع از خود در برابر حملات حماس می‌دانند.

حقوق بین‌الملل جدید، توسل به زور را ممنوع کرده و جنگ را فقط در دو حالت مجاز می‌داند: جنگی که جنبه دفاع مشروع داشته باشد (به موجب ماده (۵۱) منشور ملل متحد) و دیگر، جنگی که با صلاح‌دید و مجوز شورای امنیت سازمان ملل در راستای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی انجام گیرد که چون شورای امنیت در این مورد هیچ مجوزی به اسرائیل نداده، طبیعتاً تنها توجیه این رژیم برای حمله به غزه، ادعای دفاع از خود می‌تواند باشد. این درحالی است که با توجه به گزینه‌های متعدد موجود به‌عنوان مصادیق تجاوز، رژیم اشغالگر قدس در جنگ اخیر غزه متجاوز به‌شمار می‌آید. زیرا تنها استثنای وارد بر منع توسل به زور مقوله دفاع مشروع است. استدلال این رژیم نیز برمبنای دفاع مشروع پیشگیرانه و پیشدستانه است که البته این نوع دفاع مشروع در زمان جنگ ۳۳ روزه لبنان نیز مطرح شده بود (Kattan, 2005). دفاع مشروع به این شیوه در دیوان بین‌المللی دادگستری مردود دانسته شده است و دیوان معنای مضیق از ماده (۵۱) منشور ملل متحد را مطلوب می‌داند. دفاع مشروع، اقدامات موقتی، فرعی، اختیاری و کنترل شده است که تا زمان اخذ تصمیم توسط شورای امنیت به آن عمل می‌کند. طبق ماده (۵۱) دفاع مشروع جنبه تنبیهی و یا تهاجمی نداشته، بلکه دفاعی است. این همان موضوعی است که از آن به تناسب یاد می‌شود.

نحوه پاسخ به سؤال اول موجب می‌شود برخی از پرداختن به سؤال دوم منحرف شوند یا نگاه آنان به سؤال دوم تحت تأثیر قرار گیرد. اما سؤال دوم که به اندازه سؤال اول حائز اهمیت است، آن است که جدا از اینکه مقصر شروع جنگ کدام طرف بوده و جدا از اینکه آیا اصل این جنگ، عمل خلاف بوده یا بلاشکال است، «آیا طرف‌های درگیر در جنگ، قواعد مربوطه را در حین جنگ رعایت می‌کنند یا خیر؟» این دو سؤال

به هیچ وجه به یکدیگر مربوط نیستند. برای مثال، ممکن است «گروه الف» بدون هیچ دلیلی، به «گروه ب» حمله کند، از نظر تمام دنیا هم «گروه الف» مقصر و متجاوز باشد، اما این امر به «گروه ب» اجازه نمی‌دهد که در دفاع از خود، به هر اقدامی متوسل شود. اداره جنگ قواعدی دارد که در قرن اخیر با وجدان بشری درهم آمیخته است. در حقوق بین‌الملل، برای هر اقدامی در جنگ، باید یک «ضرورت نظامی» وجود داشته باشد. یعنی آن حمله‌ای مجاز است که برای کاهش توان نظامی دشمن در جنگ طراحی شده باشد. از همین رو، درحالی که هدف قرار دادن سرباز دشمن با تفنگ برای کشتن وی هیچ اشکالی ندارد و جنایت جنگی نیست، اما استفاده از سلاحی که فرد را زجرکش کند، یا مثلاً استفاده از سلاح شیمیایی علیه همان سرباز دشمن، ممنوع است؛ چون سلاح شیمیایی درد و رنجی غیرضروری بر فرد تحمیل می‌کند. البته صرف وجود ضرورت نظامی هم برای هدف قرار دادن افراد یا اماکن کافی نیست. بلکه باید حتماً اصل «تناسب» نیز رعایت شود. مثلاً به صرف اینکه یک فرد نظامی در یک مکان غیرنظامی پنهان شده باشد، نمی‌توان آن محل را با بمب‌های سنگین درهم کوبید و ده‌ها نفر را کشت. همچنین، در هر شرایطی در جنگ، باید میان کسانی که مستقیماً در درگیری شرکت دارند با غیرنظامیان و سایر کسانی که در جنگ شرکت ندارند یا قادر به شرکت در جنگ نیستند، تفکیک صورت گیرد. از همین رو، حمله به حتی نظامیان مجروح یا نظامیان اسیر در حقوق بین‌الملل ممنوع شده است؛ چه رسد به غیرنظامیان، خصوصاً زنان و کودکانی که هیچ مشارکتی در جنگ نداشته و ندارند. هرگونه اقدامی که نقض این اصول رفتاری باشد، در حقوق بین‌الملل مصداق «جنایت جنگی» شمرده شده است، حتی اگر بر فرض، در شروع جنگ مقصر نبوده باشد و

فقط برای دفاع از خود، وارد جنگ شده باشد. یک نکته بسیار مهم دیگر اینکه در حقوق بین‌الملل، در ارتباط با جرائم جنگی، «مقابله به مثل» ممنوع است. به عبارت دیگر، اگر یک طرف در جریان جنگ، مرتکب جنایات جنگی شد، این امر به طرف مقابل اجازه نمی‌دهد که او هم مرتکب جنایت جنگی شود. بنابراین، توجیهاتی نظیر اینکه ابتدا آن طرف شروع به کشتن غیرنظامیان کرد، حتی به فرض صحت، دلیل موجهی برای کشتار غیرنظامیان از سوی طرف مقابل نخواهد بود.

براساس ماده (۵۱) منشور ملل متحد، شرایط دفاع مشروع بدین شرح است:

الف) حمله واقع شود.

ب) دفع حمله صورت گیرد.

پ) تناسب باشد.

ت) فوریت داشته باشد.

ث) ضرورت داشته باشد.

با توجه به این شرایط، حتی اگر بپذیریم که رژیم اشغالگر قدس به دفاع مشروع دست زده است، به علت نبود تناسب، این دفاع مشروع از حوزه ماده (۵۱) خارج خواهد بود. بمباران‌های مکرر رژیم اشغالگر قدس صدمات بسیاری زیادی را به زیرساخت‌ها و خانه‌های مسکونی وارد آورد و زمانی که قطعنامه آتش‌بس صادر گردید، این رژیم به هیچ وجه به این قطعنامه توجه نمود و تا چندین روز بعد نیز به حملات گسترده خود ادامه داد (موسی زاده، ۱۳۹۱).

۲-۳. رژیم صهیونیستی و نقض حقوق بشردوستانه در جنگ غزه

رژیم اسرائیل موظف به تفکیک‌گذاری بین هدف نظامی و شخص نظامی و هدف غیرنظامی و شخص غیرنظامی است. از این رو، حمله به غیرنظامیان طبق حقوق بین‌الملل بشردوستانه منع شده است. این رژیم در توجیه حملات خود به این امر استناد می‌کند که حملات صورت گرفته متوجه حماس بوده است. اصل تناسب نیز به این معناست که اگر حمله به هدف نظامی حتماً لازم باشد و به صورت حتمی برای طرف متخاصم مزیت اضافی به بار آورد، ولی برای غیرنظامیان موجب آثاری زیانبار شود، طرفی که می‌خواهد حمله کند باید میان مزیت نظامی و آثار احتمالی ناشی از حمله نظامیان تناسب برقرار کند و در صورتی که احتمال دهد این حمله موجب صدمات شدید به افراد غیرنظامی می‌شود که بیش از مزیت نظامی آن است، از انجام چنین حمله‌ای خودداری کند. این درحالی است که تناسبی میان هدف اسرائیل و تلفات ناشی از این حملات وجود ندارد. حتی اگر اسرائیل درصدد حمایت از اتباع خود در برابر حملات نیروهای حماس باشد نیز حمله باید برابری کند. صهیونیست‌ها مدعی‌اند که حملات متوجه نظامیان حماس است، در صورتی که سران بسیاری از دولت‌ها و سازمان‌های بشردوستانه بین‌المللی معتقدند حملات اسرائیل از جمله حملات نامتناسب است. گفتنی است شورای امنیت در موارد متعدد بر لزوم پاسداری از امنیت و ایمنی کارمندان سازمان‌های بشردوستانه تأکید کرده است. به روشنی پیداست که آژانس امداد و کار سازمان ملل متحد برای کمک به آوارگان فلسطینی در خاور نزدیک (UNRWA) و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ (ICRC) نیز در این جمع جای می‌گیرند!^۱ اسرائیل با حمله به مدارس تأسیس

1. <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/palestine-update-21010>.

شده توسط سازمان ملل متحد در غزه و همچنین مقر آژانس امداد و کار سازمان ملل متحد برای کمک به آوارگان فلسطینی (UNRWA) دست به کشتار غیرنظامیان و کارمندان سازمان‌های بشردوستانه بین‌المللی زده است که این امر موجبات مسئولیت بین‌المللی رژیم صهیونیستی را طبق کنوانسیون‌های ژنو سال ۱۹۴۹ و حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی فراهم می‌آورد. از طرفی قواعد اساسی و بنیادین حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی نیز تعهدات حقوقی الزام‌آوری برای رژیم اسرائیل وضع کرده که عملکرد این رژیم نقض‌های فاحش و مستمر حقوق بین‌الملل بشردوستانه (IHL) را در پی داشته است. حمله به مدارس، دانشگاه‌ها، مساجد و تجهیزات و کارکنان پزشکی طبق حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی ممنوع است.

رژیم صهیونیستی مدعی است عملیات نظامی آن با توجه به میزان و شدت حملات راکتی حماس ضد جمعیت غیرنظامی عملیاتی معقول و ضروری است. البته در ارزیابی این ادعا ملاحظات متعددی وجود دارد، از جمله اینکه محاصره غزه غیرقانونی بوده زیرا یکی از اشکال عمده مجازات جمعی و نقض ماده (۳۳) کنوانسیون چهارم ژنو و ماده (۵۵) آن کنوانسیون است.

۴-۲. طبقه‌بندی جنایات صهیونیست‌ها در جنگ غزه

در جریان حملات اخیر رژیم صهیونیستی به نوار غزه جنایاتی اتفاق افتاد که می‌توان آنها را در سه دسته کلی به شرح زیر طبقه‌بندی کرد:

الف) نسل‌کشی (ژنوساید)

جنایات واقع شده در این بخش عمدتاً بر مبنای تعریفی است که در مواد (۲) و (۳) کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت ژنوساید مورخ ۹ دسامبر ۱۹۴۸ ارائه شده است؛
- قتل اعضای یک گروه؛

- ایراد صدمه شدید به سلامت جسمی یا روحی یک گروه؛

- قرار دادن عمومی گروه در معرض وضعیت نامناسب که منتهی به زوال قوای

جسمی کلی یا جزئی آنها باشد.^۱

موارد مذکور که با توجه به محاصره طولانی مدتی که در نوار غزه صورت گرفته، مصداق روشن جنایت ژنوساید است. تمامی موارد پیش گفته باید همراه با قصد و نیت باشد که از سخنرانی‌ها و موضع‌گیری‌های مقامات صهیونیستی به راحتی می‌توان به وجود قصد نابود کردن گروه خاص در غزه پی برد. لازم به ذکر است که براساس رأی دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق (ICTY) حمله به شهر زمانی که نظامیان و غیرنظامیان در آن مستقرند و غیرنظامیان در خانه‌های خود پناه گرفته‌اند می‌تواند دلیلی بر وجود قصد خاص ژنوساید باشد.

ب) جنایات علیه بشریت

جنایات علیه بشریت جنایاتی است که به علت شدت قساوت آن وجدان جامعه جهانی بر اثر وقوع آن جریحه‌دار می‌شود و اولیای دم این جنایات کل بشریت است. این جنایات امروزه ریشه عرفی دارد و در زمره قواعد آمره است و جزء تعهدات الزام‌آور دولت‌ها

1. <http://iraninternationallaw.mahtarin.com/post>

نسبت به یکدیگر شمرده می‌شود. ویژگی‌های جنایات علیه بشریت را می‌توان در اسناد دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یا کیفری موقت (یوگسلاوی و رواندا) دادگاه بین‌المللی کیفری دائمی به تفصیل پیدا کرد (ساعد، ۱۳۸۷).

براساس ماده (۷) اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، جنایت علیه بشریت دارای عناصر زیر است که تمامی آنها در حملات اخیر اسرائیل به غزه محقق شده‌اند؛ مشارکت مستقیم، علم به اعمال در حال انجام، گستردگی عمل و سیستماتیک بودن آنها. مصادیق جنایت علیه بشریت به این شرح است:

– قتل؛ براساس بند «الف» (۱) از ماده (۳) کنوانسیون‌های ژنو، انجام کشتار توسط رژیم اسرائیل محکوم است.

– قلع و قمع؛ مجروح کردن بیش از چهار هزار نفر گواه خوبی است بر این مدعا. – زجر دادن؛ محروم کردن انسان‌ها از حقوق اساسی و اولیه خود نشانگر وقوع این جرم است.

– کشتار زنان و کودکان؛ براساس مواد (۱۴) و (۲۷) کنوانسیون چهارم ژنو و قواعد حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی کشتار زنان و کودکان به شدت محکوم است.

– حمله به بیمارستان و مراکز درمانی؛ ماده (۱۸) کنوانسیون چهارم ژنو حمله به بیمارستان‌ها را ممنوع کرده است.

– عدم مجوز برای حمل و نقل مجروحان؛ ماده (۲۱) کنوانسیون چهارم ژنو کشورها را متعهد می‌کند مجروحان و زخمیان را به بیمارستان‌ها و مراکز

درمانی یا مکان‌هایی که برای این منظور تعبیه شده است، منتقل کنند، بنابراین ممانعت رژیم اسرائیل از این امر تخلف محسوب می‌شود.

- عدم اجازه جهت رساندن دارو؛ ماده (۲۳) کنوانسیون چهارم ژنو به این موضوع اشاره کرده و آن را تخلف می‌داند.

- حمله به مدارس و مراکز مذهبی؛ که نقض کنوانسیون‌های ژنو می‌باشد.^۱

ج) جنایات جنگی

ناوی پیلای کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل اعلام کرد حملات اسرائیل علیه نوار محاصره شده غزه می‌تواند جنایت جنگی تلقی شود. او در سخنانی در جلسه مجمع عمومی سازمان ملل در نیویورک خاطر نشان کرد: «هر حمله‌ای علیه غیرنظامیان، منازل، مدارس و بیمارستان‌ها باید محکوم شود و می‌تواند جنایات جنگی محسوب گردد». وی افزود کمیسیون تحقیق جدید شورای حقوق بشر سازمان ملل گزارشی را درباره جنگ اسرائیل به غزه تهیه و نتیجه آن را در مارس ۲۰۱۵ ارائه خواهد کرد. در راستای تأیید اظهارات پیلای می‌توان به ماده (۸) اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی اشاره کرد که جنایات جنگی را به شرح زیر برشمرده، مواردی که رژیم اسرائیل به تناوب مرتکب آن شده است:

- قتل عام،

- رفتار غیرانسانی که باعث ایجاد درد، رنج جسمانی یا روانی شدید می‌شود،

- ایجاد رنج تعمدی،

- تخریب اموال،
 - حصر غیرقانونی،
 - حمله به غیرنظامیان،
 - حمله به اشیا و اهداف غیرنظامی،
 - حمله به کارکنان سازمان‌های بشردوستانه بین‌المللی یا تجهیزاتی که در کمک‌های انسان‌دوستانه به کار گرفته می‌شوند،
 - حمله به مکان‌های بی‌دفاع؛ لازم به ذکر است که انجام این حملات در کنوانسیون چهارم ژنو منع شده است،
 - استفاده از سم یا سلاح‌های سمی که باعث صدمه شدید یا مرگ می‌شود؛ در این راستا استفاده اسرائیل از سلاح‌های غیرمتعارف مثل بمب‌های فسفری و خوشه‌ای محکوم است.
- طبق یک قاعده بنیادین حقوق بین‌الملل بشردوستانه باید در نظر داشت که کاربرد هرگونه سلاح علیه غیرنظامیان به شدت منع شده است و غیرنظامیان باید در برابر آثار هرگونه عملیات نظامی حمایت شوند. این قواعد از طرفین درگیر می‌خواهد بین اهداف نظامی و غیرنظامی تفکیک قائل شوند. همچنین این قواعد لزوم اتخاذ اقدامات احتیاطی عملی به منظور ممانعت از صدمه به غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی که ناشی از عملیات نظامی است را الزامی می‌داند. حملاتی که موجب ورود خسارات و آلام غیرضرور به غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی شود، ممنوع است. بر این اساس، کاربرد سلاح‌های آتش‌زا برای حمله به اهداف نظامی مشمول محدودیت‌های بیشتری است و علیه هرگونه هدف نظامی در محدوده تمرکز غیرنظامیان ممنوع است، مگر اینکه هدف نظامی به طور

شفاف از غیرنظامیان جداسازی شود. استفاده از تسلیحات آتش‌زای هوا به زمین علیه اهداف نظامی در محدوده تمرکز غیرنظامیان ممنوع است. به علاوه حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی که در قبال همه طرف‌های درگیر در همه مخاصمات قابل اعمال است مراقبت ویژه هنگام حمله به یک هدف نظامی به وسیله تسلیحات آتش‌زای حاوی فسفر سفید را ضروری می‌داند تا از این طریق از ایراد صدمه به غیرنظامیان و خسارت به اهداف غیرنظامی جلوگیری شود. در صورتی که این ماده علیه رزمندگان استفاده شود طرفی که از آن استفاده می‌کند متعهد به ارزیابی این مسئله است که در صورت کاربرد سلاحی که ضرر کمتری دارد، قادر است با رزمندگان مقابله کند یا خیر؟ تشخیص قانونی بودن هر مورد استفاده باید در پرتو همه قواعد بنیادین پیش گفته سنجیده شود، قانونی بودن یا غیرقانونی بودن آن بستگی به عوامل متعددی دارد.

بدین ترتیب، رژیم اسرائیل که به‌طور گسترده در حال استفاده از سلاح‌های غیرمتعارف شیمیایی علیه مردم غزه است، به‌طور آشکار ناقض پروتکل ۱۹۲۵ ژنو در مورد منع کاربرد گازهای خفه‌کننده، سمی یا دیگر گازهای مشابه و کنوانسیون منع یا محدودیت استفاده از سلاح‌های خاص معاهده ۱۹۸۰ و کنوانسیون منع تکمیل، تولید، ذخیره‌سازی و کاربرد سلاح‌های شیمیایی کنوانسیون پاریس مورخ ۱۳ ژانویه ۱۹۹۳ است. همچنین بمباران شیمیایی و رادیواکتیو در غزه با مقررات مربوط به سلاح‌هایی که باعث دردهای بیهوده می‌شوند، ماده (۲۳) مقررات لاهه مصوب ۱۹۰۷، بند «۳» ماده (۳۵) پروتکل اول الحاقی، بند «۳» مقدمه کنوانسیون سازمان ملل مصوب ۱۹۸۱ و

بند «۲» ماده (۶) پروتکل دوم همین کنوانسیون در تعارض است.

در خصوص دولی که به عضویت و طرفیت دیوان کیفری بین‌المللی درآمده‌اند هم دادستان و هم یکی از دول عضو - به مناسبت - حق ارجاع وضعیت به دیوان مزبور با رعایت شرایطی دارند. در خصوص رژیم صهیونیستی که هنوز به طرفیت دیوان کیفری بین‌المللی در نیامده به استناد بند ماده (۱۳) اساسنامه شورای امنیت سازمان ملل متحد صلاحیت ارجاع وضعیت به دیوان را دارد که متأسفانه در وقایع پیشین (جنگ ۲۲ روزه اسرائیل علیه غزه) به دلیل حمایت بی‌دریغ سه دولت ایالات متحده آمریکا، فرانسه و انگلیس از این رژیم این امر ممکن نگردید. البته دکترینی به استناد قطعنامه اتحاد برای صلح وجود دارد که مجمع عمومی را واجد صلاحیت در این خصوص می‌داند که محل بحث و توضیح آن در این گزارش نیست. به هر حال نباید وضع قواعدی که جنگ را مشمول تزییقاتی می‌نماید را بی‌فایده پنداشت همین که امروز اسرائیل تحت فشارهای افکار عمومی و مجامع حقوقی است قطعاً بر نگرش سیاسی دیگر دولت‌ها و همچنین بر تضعیف مشروعیت اسرائیل تأثیر عمده‌ای خواهد گذاشت و طرح ادعاهای معمولی که ناشی از اصل حاکمیت هر دولتی در جامعه بین‌المللی است را از اسرائیل سلب خواهد کرد.

نتیجه‌گیری

براساس منابع متعدد و معتبر بین‌المللی، رژیم صهیونیستی هم در آغاز تهاجم به غزه و هم در اشغال و انجام حمله‌های نظامی زمینی، دریایی و هوایی به این

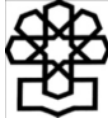
منطقه، مرتکب چهار دسته جنایات بین‌المللی شده است. جنایت تجاوز؛ انجام جنگ تجاوزکارانه یا آغاز اقدام نظامی علیه غزه با نقض اصول آمره حقوق بین‌الملل، جنایات جنگی؛ به‌ویژه حمله کور به غیرنظامیان، کشتار مردم غیرنظامی به‌ویژه کودکان و زنان، تخریب اهداف غیرنظامی و اهداف تحت حمایت خاص نظیر مساجد و بیمارستان‌ها، تخریب زیرساخت‌های مرتبط با تأمین نیازهای اولیه و حیاتی مردم، کاربرد سلاح‌های ممنوعه و استفاده از شیوه‌های ممنوع جنگی، جنایات علیه بشریت؛ از جمله شکنجه، نقض اساسی حقوق بنیادین بشری مردم غزه، تبعیض نژادی و نسل‌کشی؛ برنامه‌ریزی و اقدام برای از بین بردن هویت و موجودیت مردم غزه و نسل فلسطینی‌ها به‌عنوان یک گروه نژادی و مذهبی. قواعد حقوق بین‌الملل عرفی و مفاد معاهدات جهان‌شمول بشردوستانه، مانند ماده (۳) مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹، قواعد حقوق جنگ منضم به کنوانسیون چهارم لاهه ۱۹۰۷، کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ حملات کورکورانه یا عامدانه علیه جمعیت و اماکن غیرنظامی را ممنوع می‌کنند. این اعمال مصداق بارز جنایات جنگی و مستوجب مجازات محسوب می‌گردند. به همین ترتیب اقدام اسرائیل در محاصره غیرنظامیان غزه از سال ۲۰۰۷ یک جنایت جنگی است و برخلاف مفاد کنوانسیون ژنو است. در کنوانسیون ۱۹۴۹ ژنو درباره رفتار یک اشغالگر نظامی با غیرنظامیان سرزمین اشغال شده، افراد غیرنظامی «افراد تحت حفاظت» قلمداد شده‌اند. در ماده (۳۳) این کنوانسیون آمده است که هیچ فرد تحت حفاظتی نباید به خاطر

تخلفی که او شخصاً مرتکب نشده است، مجازات شود. مجازات جمعی و هرگونه اقدام برای تهدید و ارباب غیرنظامیان، غارت و چپاولگری غیرنظامیان، اقدامات تلافی جویانه علیه افراد تحت حفاظت و دارایی‌هایشان ممنوع است. بر این اساس، تردیدی نیست که رژیم صهیونیستی در جنگ اخیر غزه مرتکب مجموعه‌ای از جنایات بین‌المللی شده است که مستوجب پیگیری قضایی بین‌المللی از جانب دیوان بین‌المللی کیفری است.

منابع و مأخذ

۱. وکیل، امیر ساعد. جنایات علیه بشریت در حقوق بین‌الملل معاصر، مجله حقوق بین‌المللی، ش ۳۹، ۱۳۸۷.
۲. موسی زاده، رضا. بایسته‌های حقوق بین‌الملل عمومی (۲-۱)، تهران، میزان، ۱۳۹۱.
3. Gaza: Unexploded Munitions a Threat to Civilians and Humanitarian Work, available at: <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng/nsf/html/palestine-update> - 21010
4. The Geneva Conventions, 12 August, 1949, ICRC Publications, 2005.
5. GA, Res 3341 (XXIX), 17 December, 1974.
6. Victor Kattan. 'The Use and Abuse of Self-Defence in International Law: The Israel-Hezbollah Conflict as a Case Study', British Institute of International and Comparative Law, 15 June, 2007.
7. <http://iraninternationallaw.mahtarin.com/post/>

شماره مسلسل: ۱۳۸۴۱

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: واکاوی ابعاد حقوق بشری جنگ غزه

نام دفتر: مطالعات سیاسی (گروه سیاست خارجی)

تهیه و تدوین: فاطمه سلیمانی

ناظر علمی: مهدی امیری

متقاضی: معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. غزه

۲. رژیم صهیونیستی

۳. جنایات جنگی

۴. حقوق بین‌الملل

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۵/۲۲